

TÜRKİYE'DEKİ SULAMA İŞLETMECİLİĞİ

Baki Remzi SUIÇMEZ
ZMO Yönetim Kurulu Üyesi

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın Bakanım, Değerli Meslektaşlarım.

Bugün, aslında yarın, aynı zamanda Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğinin birinci kuruluş yıldönümü. Bu nedenle ZMO olarak Sayın Halis Uysal'ı ve Birliğin tüm üyelerini kutluyoruz.

İki basit tanımla başlamak istiyorum sunumuma.

Birincisi, "Sulama". Bitkinin gelişmesi için gerekli olan suyun bitkiye verilmesi.

İkincisi, "Sulama İşletmeciliği". Suyun ve sulama ile ilgili tüm unsurlarının ne şekilde kullanılacağını gösteren bir seçim ve karar verme tekniği.

Sulama teknik bir konu, yöntemi belli. Sulama işletmeciliğinde ise, temel soru şu: Eğer bir seçim yapılacaksa ve bir karar verilecekse bu seçimi kim yapacak ya da kararı kim verecek?

İçilebilir ve kullanılabilir su varlığının sınırlı olduğu ve gittikçe azaldığı Türkiye'de ve Dünyada, nüfusun ve tüketimin sürekli artması, su kaynakları yönetimini en önemli sorun haline getiriyor. Sorunun temelinde ise iki unsur var: 1) Su kaynaklarının mülkiyeti, 2) Su hakları.

Türkiye'ye bakalım: Türkiye'de su varlığı ve yönetimi, kamu mülkiyetindedir.

Yer altı sulamaları, özel bir yasayla DSİ Genel Müdürlüğü'ne verilmiş ve tekel olarak verilmiş. Çünkü su, doğal tekel niteliğinde bir varlıktır.

Yerüstü suları için özel bir yasa çıkarılmamış, bunlar içme, kullanma, tarımsal sulama, sanayi, ulaşım, su ürünleri yetiştiriciliği gibi çeşitli amaçlarla kullanıldığı için, kullanımları farklı kuruluşlara dağıtılmıştır. Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü ile Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM), büyük ve küçük ölçekli yatırım ayırımına göre sulama konusunda sorumlu kuruluşlardır.

Bildiğimiz ve daha önce gündeme gelen rakamları kısaca tekrarlıyorum. İşlenebilir 27.8 milyon hektar alanın 4.6 milyon hektarı sulamaya açılmıştır. Bunun 2.3 milyon hektarını DSİ, 1.3 Milyon hektarını KHGM sulamaya açmış olup, 1 milyon hektarı da halk sulamasıdır. 8.5 milyon hektar alanın sulamaya açılması öngörülmüş, bunun 4.6 milyon hektarı için DSİ, 2.9 milyon hektarı için ise KHGM görevlendirilmiştir. Burada durmak istiyorum. Gerek DSİ gerekse KHGM sulayabileceği alanların yarısını sulamaya açmışlar ve bu aşamada sulama işletmeciliği, en önemli sorunlardan biri olmuş, neden?

Bir sulama sisteminde 3 ana faktör vardır. Birincisi, "fiziksel ya da teknik sermaye" ve Türkiye'de bunu altyapısı var. Gerekli olanaklar, parasal koşul sağlanırsa fiziksel sermayede sorunumuz yok. İkincisi, "insan sermayesi". Onda da önemli sorunumuz yok. Eğitim sorunumuz var, fakat eğitim ve yayımla birçok şeyi halledebiliriz. Üçüncüsü ve en önemli sorunumuz, "sosyal sermaye" yani "örgütlenme". "Nasıl bir örgütlenme oluşturmamız?" konusunda ciddi sıkıntılarımız var.

Bir sulama sisteminin içeriği; planlama, projeleme, yapım, işletme, bakım, onarım, yönetim, araştırma, eğitim, yayımdan oluşur.

Günümüze değin gelen yaklaşım, genelde yapım-inşaat ağırlıklı bir yaklaşım. İşletme, bakım, onarım ve yönetim boyutuna çok fazla önem verilmemiş. Özellikle araştırma, eğitim ve yayımda da önemli sorunlar var. Bu konuda sürekli vurgulanıyor, ben tekrar vurgulayayım. Araştırma, eğitim, yayım konusunda Toprak Su Genel Müdürlüğü'nün kapatılmasından sonra Köy Hizmetleri Araştırma Enstitülerine bu görevlerinin verilmemesi, bu hizmetlerin aksamasında önemli bir etkidir.

Başarılı bir sulama sisteminde, kamu yönetimiyle üretici örgütleri ya da çiftçiler arasında nasıl bir iletişim olması gerekiyor?

- Tepeden inmeci bir yaklaşım mı?
- Katılımcılık mı?

Katılımcılıksa ne tür bir katılımcılık?

Türkiye'deki sulama işletmeciliği şekillerine baktığımızda 5 tür işletmecilik gündeme gelmektedir: 1) Kamu (Devlet) sulama işletmeciliği, 2) Yerel yönetimle sulama işletmeciliği, 3) Sulama birliği işletmeciliği, 4) Sulama kooperatifleri işletmeciliği, 5) Halk sulamaları işletmeciliği

Devlet sulama işletmeciliğinde; DSİ, genellikle belirli yerlere lokalize olmuş baraj gibi büyük çaplı sulama tesisleri yapmakta ve bu tür büyük sulamaların yurt çapındaki sayısı da pek fazla olmadığından kurduğu işletmeleri Devlet eliyle bizzat kendisi işletmekte, bakım ve onarımını yürütmektedir. Kurduğu çok büyük tesisleri devredememesi ve işletmek zorunda kalması nedeniyle, yalnızca DSİ'nin kullandığı bir sistem bu. KHGM, görev alanına giren ünitelerin tek, küçük çaplı ve dağınık olması nedeniyle devlet işletmesi kurmadı, kurması gerekmedi.

Devlet sulama işletmeciliğinde çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır: 1) Sulu tarım yatırımlarına çiftçi katılımı ve geri ödeme sorunu, 2) Sulama geliştirme projelerinde tarla içi hizmetlerinin gecikmesinden kaynaklanan sorunlar, 3) Aşırı sulama ve aşırı sulamadan kaynaklanan sorunlar, 4) Sulama Randımanı düşüklüğüne neden olan iletim, dağıtım ve kullanımdaki aksaklıklar, 5) Ürün deseni uygulamalarından kaynaklanan sorunlar, 6) Sulama suyu yönetimi ve şebeke işletme sorunları, 7) DSİ'nin işletme ve bakım sorunları, 8) Sulama şebekelerinin bakım-onarım ve işletmesinin kullanıcıya devir sonrası yaşanan sorunlar, 9) Yeni yatırımlara kaynak ayıramaması.

Türkiye, gündeme gelen bu sorunlar nedeniyle bir yol ayrımına geliyor. Sulama işletmeciliği bir karar verme, seçme olduğuna göre, bu konuda bir karar vermek gerekiyor.

Genel eğilim şu: Devletin sulayıcı olmaktan çıkması, sulama suyunu kullananlara yardımcı, yönlendirici, teşvik edici bir konumda görevini sürdürmesi. Bu genel eğilimi artık herkes öylesine benimsemiş ki, tartışma alanı, devlet nasılsa bu alandan çıkacak, tesisleri hangi tür sulama işletmeciliğine devredeceğiz noktasına kaymıştır.

Bir sulama sistemi kurularak sulu tarıma geçişin “amaçları”, aynı zamanda “etkileri”; “toplumsal yapıda zihniyet ve davranış kalıplarında bir değişim yaratması” ve “sosyo ekonomik yapıda değişim yaratması, gelir artışı ve gelirin bölüşümü sorunları”dır.

İşletmeciliği devretmenin belli amaçları var: 1) Çiftçi katılımı, 2) Yerinden yönetim, 3) Özdenetim, 4) İşletme bakım giderlerinin azaltılması.

Devir yönteminde mülkiyet devredilmeyip, bakım, onarım ve yönetim sorumluluğu devrediliyor. Devir yöntemi ise 3 türdür: 1) Tam devir, 2) Yönetime ortak katılım, 3) Resmi olmayan devir.

Devir türünde sulu tarıma geçiş amaçları ne derece dikkate alınmaktadır? Sonraki aşamada vereceğim bir örneği önce vermek istiyorum. Örneğin A ya da B işletmecilik türüne verilecek bir ağırlık, Güneydoğu Anadolu bölgemizdeki mevcut feodal yapıyı devam mı ettirecek, yoksa iyileştirecek mi? Bu bir seçimdir. Bu kararı da bizler vereceğiz.

Devlet sulamacılığını bahsettik, artık gündemden düşürülmeye çalışılıyor ya da gerçekten etkisi azaldı/azaltıldı.

Ülkemizde tarım arazisi sahiplerinin kendi olanaklarıyla, teknik yardım alarak ya da almayarak yaptıkları, genellikle küçük ve orta ölçekli Halk Sulamaları ya da Özel Sulamalar, devir sorunu içermeyen sulamalardır.

Yerel Yönetim Sulamaları da; sulama kooperatifi ya da birliği kurulma olanağı olmayan yerlerde ya da kurulsun bile işleyemeyen yerlerde yapılan ve oransal durumu küçük olan, belediye ya da muhtarlıklarca işletilen sulamalardır. Yerel Yönetimlerin kamu yönetimine

ilişkin asli görevlerini yerine getirirken, tarımsal sulama konusunda teknik bilgi ve birikim yetersizliği nedeniyle sulama tesislerini başarıyla işletmemesi, devamlılığını sağlayamaması ve sulama tesislerini bir finansman aracı olarak kullanmaları, 5 yıllık seçilme sürecinde keyfi yönetime başvurulmasının yaygınlığı, sulama ile ilgili uygulamaları denetleme ve kontrol etme olanağının olmaması ve yapılan uygulamaların denetlenmemesi gibi olumsuz yönleri bulunmaktadır.

Devlet sulama işletmeciliğini, halk sulamasını ve yerel yönetimler işletmeciliğini bir kenara bırakınca, iki tür sulama işletmeciliği türü ön plana çıkıyor. 1) Sulama Kooperatifleri, 2) Sulama Birlikleri. Türkiye’de bugün kurumlar arasında bir seçim yapılıyor. Bir kurum birine, diğer kurum diğerine ağırlık vererek devir çalışmalarını sürdürüyor.

Sulama yönetiminin devrinde ortak amaç; eğer çiftçilerin işletme bakım yönetim sorumluluklarını en iyi şekilde yürütmek, toplumun tümüyle en yüksek katılımını sağlamak, sisteme tüm çiftçilerin sahip çıkmasını sağlamak, getiri ve götürülerin herkesçe eşit paylaşımını sağlamak ise, neden farklı yasal düzenlemelerle, farklı örgütlenme modelleriyle, örgütlerin işlevlerinde ayrılıkla bu ortak amacı sağlamaya çalışıyoruz? Ya da bu ortak amacı sağlamaya mı çalışıyoruz, yoksa farklı yasal düzenlemeler ve farklı örgütlenme modelleri, farklı bir amacı gündeme getirecektir?

Gökhan Bey, sürecin küresel boyutunu ve ülkemize yansımalarını ilk oturumda anlattı. Ben Türkiye boyutuna biraz daha ayrıntılı girmek istiyorum.

1980 sonrası tüm Türkiye’de, tarım sektörü dahil olmak üzere, ulusal ekonomide bir çöküş süreci yaşandı. Sulama yönetiminde de bir değişim oldu. Bütçeden tarıma ayrılan pay azaldı. İşletme bakım maliyetleri arttı. Su kullanıcıdan alınan ücretin yetersizliği gündeme getirildi. Kamu kurumlarında küçülme süreci yaşandı.

Çiftçi katılımı yok, tesisler sahiplenilmiyor denildi. Bu tespit bir ölçüde doğrudur. Demokratik katılımı sağlamanın isteği de, güzel bir istek. Bu isteklerin, DSİ ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne kredi veren Dünya Bankası’nın istekleri olarak gündeme gelmesi ise çok anlamlı.

Tam bu noktada topraksu kredilerine değinmek gerekmektedir. Sabah KHGM’den Ömer Faruk Bey biraz değindi, kısa bir saptama yapmak istiyorum. Toprak su kredileri kullanılarak 1960’dan 2000’e kadar sulanan alanlar ve proje katkıları gösteren veriler incelendiğinde; 1985’lerde pik nokta olarak 26.000 hektar proje alanın, 2001’li yıllarda 528 hektara indiği görülecektir. Uygulanan faizler 1982’de % 12 iken, 2001 Mart ayında % 120’e yükselmiştir. Geçmişte Kooperatiflerce çiftçi katkısı ve kredilerle sulanan alanlar, bugün Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne ayrılan bütçelerle sulanan alanların neredeyse iki katıdır. Böylesine uygulanabilir bir modelin işleme kılınmasında, Ziraat Bankası’nın özelleştirilmesi ise, özelleştirme/yerelleştirme sürecinin diğer bir ayağıdır.

1980 öncesi dönemde geçerli olan Kalkınma İktisadının Egemen Yaklaşımında Sulama Yönetimi; sulama suyunun su kaynağından alınarak bitki köküne kadar izlediği yoldaki tüm yapı ve yöntemlerdir. 1980 sonrası gündeme getirilen Küreselleşme/Özelleştirme Politikaları Yaklaşımında ise Sulama Yönetimi; sulama suyunun bir şebekedeki dağılımını sağlayan yapı ve yöntemlere ek olarak, sulama suyunun ve tesislerinin işletme, bakım-onarım, iyileştirme ve yönetimi ile bunları üstlenen organizasyonları içerir duruma gelmiştir.

1980 öncesi ve sonrası sulama yönetiminde farklı yaklaşımların gündeme gelmesi, yasal duruma da yansımıştır.

İslam hukukunda su ve toprakta mülkiyet devletindi. Mecelle sonrası, Tanzimat’tan sonra suyun sahiplenilerek özel mülkiyete konu olması söz konusu oldu. Cumhuriyet sonrası su, kamu malı sayıldı, göze ve kaynaklar dışında kamu hukukuna tabi tutuldu. 1980’den sonra ise su, yine özel mülkiyete konu oluyor ve kamu hukukunun yerini uluslararası tahkim alıyor.

Bu süreçte Dünya Bankası’nın konumunu incelemek gerekmektedir. 1986-1992 yılını kapsayan “Drenaj ve Tarla İçi Geliştirme Projesi”, toplam 255 milyon dolar kredi kullanımı

sağlamaktadır. 1992’de bitecek projenin uzaması ve biraz para kalması üzerine Dünya Bankası yetkilileri Türkiye’ye geliyor ve diyorlar ki; *“sulama tesislerinin işletme, bakım ve yatırım ücretlerinin tahsilatına ilişkin tedbirler, Haziran 93’e kadar yürürlüğe konamasa dahi, özellikle tesislerin işletiminin su kullanıcı birliklerine devri ve diğer hususlarının incelenerek gelecekteki uygulamalara yönelik tedbirler konusunda çalışmalara başlanabilmesi halinde, kredi kapanması önlenecektir.”*

25 Ağustos 1992’de “Sulama Yönetimi ve Yatırımlarının İncelenmesi Raporu” yayınlıyor. Raporda Dünya Bankası’nın önerisi şu: *“Dünya Bankası sulama ve drenaj şebekelerinin yönetimini, sulama birliklerine devretmek hususunda uluslar arası çapta bir tecrübeye sahiptir. Bu tecrübeyi paylaşmaya ve bu süreçte ülkelere yardımcı olmaya hazırdır.”*

Daha sonra, “Sulama Yönetimi ve Yatırımlarda Katılımcı Özelleştirme Projesi” gündeme geliyor. Projenin amaçları; 1) Tarımsal sulama ile ilgili kurumları güçlendirmek, 2) Kamu sektörünü, sulamaların işletme ve bakımı için sağladığı finansman ve sübvansiyon yönünden rahatlatmak, 3) Kamu sektörünü, sulama şebekesi yatırımlarındaki finansman ve yönetim rolü açısından rahatlatmaya yönelik süreci başlatmak, 4) Tarımda verimlilik artışına katkıda bulunmak üzere sulama sistemlerinin etkin ve devamlılık arz edecek şekilde kullanımını teşvik etmek, 5) Su kullanıcı organizasyonlarını güçlendirmek üzere DSİ ve KHGM'ne yardımcı olmak.

1998’de başlayıp 2004’te bitecek, 20 milyon dolarlık bu proje, üç ayaktan oluşmaktadır: 1) Alınan hibelerle sulama birliklerine makine araç gereç alımı, 2) Eğitim boyutu, 3) Köy Hizmetleri’nin bir damla sulama projesi yürütmesi.

KHGM, Niğde Uluborlu’da damla sulama projesi hazırladı, ancak çeşitli nedenlerle bu proje kredilerini diğer bölgelerde yaşama geçiremedi. DSİ ise bu proje kredilerini dönüşüm sürecinde çok iyi kullandı.

Bu süreçte 12 Ocak 1999’da Zaman Gazetesi’ne o dönemin DSİ Genel Müdürünün verdiği beyanat çok anlamlıdır ve yapılan çalışmanın niyetini ve boyutunu göstermektedir: *“DSİ, özelleştirme uygulamasında bugün yüzde 83’lük bir seviyeye ulaştı... Bugün ülkemizde 300’e yakın sulama birliği var. Yenileri de kuruluyor. Mevcudun yüzde 83’ü çiftçilerimize devredildi. Böylece Türkiye’nin en büyük gizli özelleştirmelerinden birini gerçekleştirdik. Hedefimiz, 2000 yılına kadar tüm alanların işletmesinin devredilmesi. ... DSİ’nin bu çalışması dolayısıyla Dünya Bankası, Türkiye’yi örnek ülke olarak gösterdi”*

Özelleştirme deniliyor, ama aslında yapılan bir özelleştirme değildi. Bu bir hızlı devir programıydı (Accelerated Transfer Program), bir transferdi. Özelleştirmede kamu malı özel sektöre verilir, burada kamunun malı, bir kamu kurumundan alınıp diğerine transfer edildi. Bunun adı tek sözcükle “yerelleşme”dir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Johannesburg 2002’ye giderken, Türkiye Ulusal Raporu’nu, özel sektöre demeyeceğim, onların güdümündeki sivil toplum kuruluşlarına hazırlattı. Her ülke ulusal raporunu kendi hazırladı, bir tek Türkiye sivil toplum kuruluşlarına hazırlattı ve Türkiye’nin en iyi uygulama diye sunduğu projelerden biri, Sulama Yönetimi Yatırımlarında Katılımcı Özelleştirme Projesi. Sunulan bir çok en iyi uygulama projesinde olduğu gibi, bu da bir Dünya Bankası Projesi.

Bizce bu projenin gerçek amacı, DSİ ve Köy Hizmetlerinin işletmecilikten sonra planlama ve yatırımları gerçekleştirme alanından çekilmesi, tarifelerin pahalılaşması, su gibi temel bir hizmetten yoksul kesimlerin yararlanamamasıdır.

Sonuç olarak; Türkiye’de su yönetiminin kamu mülkiyeti ve kamu işletmeciliğine dayanan, gücünü merkezîyetçi örgütlenmeden alan ve suyu ekonomik mal olarak değil toplumsal değer olarak gören, sistemi arz-odaklı işleten yapısı kırılmaktadır. Su yönetimi, uluslararası politikalar doğrultusunda özel mülkiyet ve işletmeciliğe dayanan, yerelleşmiş,

suyu ekonomik mal olarak gören ve temel ilkeyi fiyatlandırma olarak benimseyen, sistemi talep-odaklı işletmeyi amaçlayan bir yapıya doğru değişme sürecine girmiştir.

Doğal olarak bu yapı, DSİ yönetim sistemini de olduğu gibi etkilemiş, değiştirmiştir. 1993'ten önce DSİ'deki devirlerdeki amaç; özdenetim, işletme ve bakım giderlerinin azaltılması; ilke ise, küçük, dağıntık, işletme ünitelerinden uzak, DSİ'ce ekonomik işletilemeyen tesislerin devri idi. 1993 sonrası amaç; inşaatla ilgili işler için DSİ çalışanlarının serbest kalmasının sağlanması; ilke ise, hiçbir ölçüt, ilke konmadan, yeterli çalışma, araştırma yapılmadan bütün tesislerin Dünya Bankası önerileri doğrultusunda tasfiyesiyle yerleştirilmesi/özelleştirilmesidir.

Gelinen nokta şu: Mevcut tesislerin % 44'ü sulama birliklerine ait, % 6'sı kooperatiflere. Sulanan alanların % 92'si sulama birliklerine ait, % 3'ü kooperatiflere.

Sulama Birliği; 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 133. ve 148. maddeleri, 442 sayılı Köy Kanunu'nun 47. ve 48. maddeleri, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 56. maddesine dayanarak İçişleri Bakanlığı'nın çıkardığı Tıp Birlik Tüzüğüne göre kurulan ve işleyen, tarımsal sulama amaçlı hizmet birlikleridir.

Sulama Birliği Yönetim ve Kadrosu; Köy ve belediye meclislerince seçimle oluşan Birlik Meclisi, 5 yıl süreli Birlik Başkanı, 7 üyeli Birlik Encümeni, Ziraat Mühendisi olması zorunlu Birlik Genel Sekreteri ve Birlik Saymanından oluşmaktadır.

6200 sayılı yasanın 2/k maddesine göre yapılan devir sonucu, Sulama Birliği'nde sulama hizmetleri Su Dağıtım Memurları tarafından, bakım ve onarım hizmetleri işgücü veya makine kiralama yoluyla, su ücretlerinin tahakkuku ve tahsili yıllık ücret tarifesi, 2-3 taksit, % 5 gecikme zammı yoluyla yapılmaktadır.

DSİ'nin sulama birliğini tercih nedenleri; Büyük sulama tesislerinin bir çok beldeyi kapsaması nedeniyle, birden fazla beldeye götürülecek hizmetlere yönelik kurulan birliklere devir kolaylığı, çok sayıda üniteyi içine alacak bir sulama kooperatifi kurulmasının ve devamlılığının, ünite çokluğunun sosyo-kültürel farklılık ve anlaşmazlığa yol açabilecek olması nedeniyle güçlüğü ve kredi veren Dünya Bankası'nın Kooperatifçiliğe sıcak bakmamasıdır.

DSİ, bu aşamada büyük bakım onarımları ve elektrik ücretlerinin ödenmesinde birlikleri desteklemekte ve gereksinim duyulan iş makineleri, araç gereçleri Hazine'nin hibesiyle % 40'ına kadar dış kredili olarak satın alıp birliklere vermektedir.

Bu süreçte önemli sorunlar yaşanmaktadır. DSİ personel ve makine varlığının ağırlıklı gücünü korumasına karşın, işletme bakım sorunları çözülememektedir, tahsil edilen ücret yani %10 gecikme zammı yine geri dönmemektedir. "Ver kurtul" mantığıyla verilen tesisler, yenilenme gereksinimi gündeme gelince, yeniden DSİ tarafından yenilenmektedir, tıpkı batan bir bankanın yeniden devletçe geri alınması gibi. Tanıdık bir süreç bu. "Kamusal Yararların Özelleştirilmesi, Özel Zararların Kamulaştırılması".

Bu aşamada sulama birliği işletmeciliğinin sorunlarına çare olarak hazırlanan Su Kullanıcı Birlikleri Yasa Tasarısı yasalaşamamıştır.

Ana başlıklarıyla sulama birliği işletmeciliği sorunlarına değinmek istiyorum:

- 1) Sulama birlikleri hukuksal olarak tanımsız yapılardır. Yasal dayanakları yoktur.
- 2) Yerel yönetimlerin birleşmesi sonucu kuruluş/kurduruluş şekli nedeniyle, bağımsız çiftçi organizasyonu değildir.
- 3) Tesis mülkiyetinin DSİ'ye ait olması nedeniyle sulama sistemini sahiplenme ve koruma duygusu gelişmemiştir.
- 4) Sulama birlikleri belediye ya da köyler arasında kurulmakta, ancak karar ve yürütme organları çiftçiler tarafından ve kendi aralarında yapılan seçimlerle belirlenen su kullanıcılarından "water users" oluşmaktadır. Böylece kamu otoritesi ve kamu gücü, doğrudan çıkar sahiplerine aktarılmaktadır.

5) Örgütsel yapısı ve yönetim şekli sorunludur. Başarı Başkanın bireysel yeteneğine bağlıdır. Başkana verilen aşırı güç sonucu bu yetkiler başka amaçlarla da kullanılabilir. Halktan kopuk yapısı nedeniyle bazı birliklerde meclis toplantıları sadece meclis üyelerine duyurulmakta, bazı birliklerde ise üyelerin yanında yönenin etkili ve yetkili kişilerine de çağrı yapılmaktadır.

6) Dünya Bankası kredisiyle alım sonucu aşırı makine parkı oluşmasına karşın, makinaların çalışma oranı düşüktür ve tesislerde yeterli bakım-onarım yapılmamaktadır. Kısa sürede yenilenme gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

7) Sulanan alanlar tam olarak tespit edilemediği gibi, sulama ücretlerinin toplanmasında sorunlar vardır.

8) Birlikler farklı uygulamalar içerine girebilmektedir. Birlik personelinin atanması, ücretleri ve çalışma koşullarında önemli sorunlar vardır. Aşırı ve niteliksiz personel istihdamı yanı sıra en büyük gider kalemi personel gideridir.

9) Sendikalaşma oranı son derece düşüktür. Personelde takdir yetkisinin Başkanda olması nedeniyle, etkili bir çalışma ve denetim yapılamamaktadır.

10) Birlik yönetiminin büyük toprak sahiplerinden oluşması nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hüküm süren feodal yapıyı güçlendirmektedir.

11) Çiftçi eğitimi çalışmaları yetersizdir.

12) Örgüt içi denetim yoktur. İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu'nu denetimi yetersiz kalmaktadır.

13) Devirde süreklilik olmaması, DSİ'nin devretme ve geri alma sürecinde yaptırım gücü yokluğu sorunları artırmaktadır.

14) DSİ-Birlik ilişkileri kurumsallaşamamıştır ve kişisel ilişkiler çoğu kez belirleyici olmaktadır.

1982 Anayasası'nın 171. maddesi'nde yer alan; "Devlet Milli Ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin arttırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır." hükmünü anımsatarak, Sulama Kooperatiflerinin yapılarını inceleyeceğim.

Sulama Kooperatifleri; 1163 Sayılı Kooperatifçilik Kanunu'na dayanarak kurulan, tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik çıkarlarını ve özellikle meslek ve geçimlerine ait gereksinimlerini karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişilikleri ile özel idareler, köyler, belediyeler, dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli kuruluşlardır.

Sulama Kooperatifinin Organları; her yıl ve üyelerin katılımıyla yapılan Genel Kurul, 1 yıl için 5 kişiden oluşan Yönetim Kurulu, 1 yıl için 3 kişiden oluşan Denetleme Kurulu ve 1 yıl için seçilen Kooperatif Başkanından oluşur. Ayrıca, Sulama Kooperatifleri Üst Birlikleri ile Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği kurulmuştur.

Sulama Kooperatiflerinde Kuruluş, İdari, Mali, Teknik, Yatırım konularında ilgili Kamu Kuruluşları; kuruluş işlemleri, idari ve mali denetim konusunda TKB-TEDGEM, yeraltı suyu rezerv çalışmaları, derin sondaj kuyusu açılması, motopomp montajı, ENH çekilmesi konusunda DSİ, kooperatif kuruluşu uygun görüşü, sulama tesisi yapımı konusunda KHGM'dir.

Sulama kooperatiflerinin Köy Hizmeti Genel Müdürlüğü ağırlıklı örgütlerdir. Köy Hizmetlerinde de yapılar küçük olduğu için % 74'ü muhtarlıklara devredilmiştir. Kooperatifler % 16 gibi bir alanla ikinci sırada yer almaktadır.

Sulama kooperatifi işletmeciliğinin yararları; küçük-orta ölçekli işletmelere en uygun yönetim modeli olması, çiftçilerin kendi kendini yönetebildiği demokratik işletmecilik olması, her yıl Yönetici değiştirebilme hakkı bulunması, özdenetim ve kamu yönetimince denetim durumunun kolaylığı, siyasi etkilere kapalılık, bakım-onarım giderlerini karşılama, Ana sözleşmeleri gereği üretim, tüketim, pazarlama, dışsatım, dışalım gibi çok yönlü faaliyetleri

de yerine getirebilmeleri nedeniyle üyelerin ikinci bir kooperatif kurmasına gerek kalmamasıdır.

Kooperatiflerin sorunları ise; ilgili kamu kurumları arasındaki eşgüdümsüzlük, katılımcılık düzeyinin istenen düzeye çıkmaması, çiftçi eğitimi çalışmalarının yetersiz olması, sulama giderlerinin kamu desteği alan diğer işletmeciliklere göre pahalı olması, planlanan alandan daha az alanın sulanması, ürün desenine uyulmaması, ana sözleşme dışı çalışmalar ve 1163 ile 3476 sayılı yasalara uyum sağlanamaması sonucu yaşanan fesihlerdir.

Bu karşılaştırmalar ışığında, sulama yönetiminde yeni arayışlar sonucu Türkiye’de uygulanmak istenen model şudur:

AB’de üretici örgütlerin % 75’inin kooperatif olmasına karşın, Türkiye’nin uyum sürecinde olmamıza karşın kooperatif ağırlıklı AB deneyiminin bir kenara bırakılması ve su kullanıcı birliği ağırlıklı ABD deneyiminin yaygınlaştırılması.

Bu arada yeni bir arayış da, GAP Bölge Kalkınma İdare Modelidir.

Değerli konuklar,

Bitki yetiştirme dönemi içinde yağışın yetersiz, dağılımın ise düzensiz olduğu bölgelerde sulama, tarımsal üretimin artırılması ve verimin yükseltilmesi için önemli bir tarımsal girdidir.

Sulamanın amacı; toplumsal yapının iyileştirilmesi ve üretim miktarı ve üretici gelirini artıracak şekilde sulama sürekliliğini sağlamak olmalıdır.

Sulamada temel ilke; çiftçinin demokratik bir örgüt içerisinde yer alarak, sulu tarımın yönetiminden, planlamasına, eğitiminden bakım-onarımına kadar sulama hizmetlerinin her alanında etkin katılımının sağlanmasıdır.

İzlenmesi gereken yöntem; sulama alanının büyüklüğü, sulama suyu miktarı, çevre koşulları, sulamadan yararlanacakların örgütlenme ve işletme konusundaki kültürel ve mesleki deneyimleri, seçilen örgütün yasal altyapısının varlığını dikkate alarak tesis ve hizmetlere kullanıcıların istemi doğrultusunda yapılması, işletme bakım yönetimi işlerinin görev yetki ve sorumluluklarının netleştirilerek sulama bölgesinin koşullarına göre çiftçilerin katılımıyla kurulacak en uygun örgütlenme modeline bırakılmasıdır.

Karar verme aşamasındaki temel koşul, su mülkiyetinde kamu sisteminin korunmasıdır.

İşletmecilik boyutunda yapacağımız seçimde karar vereceğimiz örgüt; sulamayla ilgili sorunları kontrol altına almış, deneyim ve güven kazanmış, tesislerin bakımı, suyun programı ve programlı şekilde dağıtımını rutin olarak yapar duruma gelmiş, üyelerinin ekonomik, sosyal refahını sağlamak üzere kredi, eğitim, pazarlama, tarımsal girdilerini sağlayan, dış satım ve dış alım işlerini yapabilen demokratik bir kuruluş olmalıdır.

Bu örgütün niteliklerine, işlevlerine bakınca, nasıl bir karar verilmesi gerektiği konusu açıklığa kavuşmaktadır.

Yeni arayışlar içinde olanlar, yukarıdaki nitelikleri saymalarına karşın, örgütün adını ne hikmetse “kooperatif” olarak koymuyorlar.

Biz Ziraat Mühendisleri Odası olarak şunu söylüyoruz: İdeal sulama örgütü modeli; amacı, yapısı, organları ve işleyişi boyutunda “Sulama Kooperatifleri”dir.

Başka arayışlara da gerek yoktur.

Teşekkürler.